

Štědré večery tety Elise

Příběh posednutí ve starém Grosse Pointe

Její jméno jsme vyslovovali se zřetelným „z“ – *Vzpomeň si, Jacku, vzpomeň si* – tak, jako se se „z“ vyslovuje třeba Louisiana. Trvala na tom, aby celá naše rodina, jak její zámožná, tak nezámožná část, slavila v jejím domě v detroitském Grosse Pointe každý Štědrý večer ve stylu, z něž přímo sálá tradice, staromódnost a starobylost. Zámožnou část rodiny ve skutečnosti tvořila výhradně teta Elise. Její manžel, s nímž neměla žádné děti, zemřel před mnoha lety a zanechal jí prosperující realitní kancelář. Nebylo překvapivé, že tetě Elise šlo řízení firmy obdivuhodně od ruky. Příjmení našeho strýčka zachraňovala před zapomněním cedulkami *Nemovitost k prodeji*, které se objevovaly na trávnících před domy hned ve třech státech. Jak se ale strýček jmenoval *křestním* jménem? zeptal se tu a tam někdo ze synovců a neteří. Nebo, jak jsme to my děti nejdou podaly: „Kde je strýček Elise?“ Na což jsme my ostatní jednohlasně odpovídali: „Strýček si v klidu hoví,“ slovy, která jsme se nenaučili od nikoho jiného než od naší ovdovělé tety.

Ano, teta Elise neměla manžela ani své vlastní potomstvo. Ale milovala všechno to vzrušení a vření velkých rodin a na svátky měla v pokrevním příbuzenstvu vždycky stejné bohatství jako ve svých hmotných i nehmotných aktivitách a investicích. Přesto to nebyl ten okázale stravující

typ bohaté mrchy. Byť její dům neměl stylem daleko k alžbětinskému venkovskému sídlu, velikostí zůstával skromný, ba dokonce poměrně miniaturní. Velice hezky zapadal – když tedy ještě stál – do klaustrofobního shluku stromů na rohovém pozemku jen pár kroků od Lake Shore Drive a k jezeru St. Clair nebyl natočený průčelím, ale pouze z profilu. Starobylý příbytek se v tomto lesním úkrytu kamufloval poměrně mdlým exteriérem, tvořeným tmavošedými kamennými obklady, dokud jste nezahlédli okna s kosočtvercovými tabulkami a neuvědomili si, že tam, kde se původně zdálo být jen tmavé prázdné místo, stojí ve skutečnosti dům.

V období Vánoc fazetová okna tetiny rezidence nabývala vzhledu cukrářské polevy díky růžovým, modrým, zeleným a jinak barevným žárovičkám, nataženým podél jejich obvodů. Za starých časů – *Vzpomeň si na ně, Jacku* – se z dosud nezamrzlého jezera dosti často přivalila hustá prosincová mlha a všechna ta kaleidoskopická okna pak rozlévala do změkčujícího příkrovu svá barevná spektra. Zimní svátky byly v mém dětském vnímání definovány obrazem a atmosférou klidného seskupení barev, které na určitou dobu proměňují náš každodenní svět v cosi, co překypuje tajemstvími. Toto byla oslava, toto byla slavnost. Proč jsme to všechno opustili, proč jsme to pominuli? Každý Štědrý večer mého dětství, když jsem byl po klikatém chodníčku veden k tetině domu v pevném sevření rodičovských rukou, jsem zastavil a mámu s tátou začal odtahovat jako pár splašených koní, a na okamžik, krátkou, marnou chvíli, jsem odmítal vstoupit dovnitř.

Po prvním Štědrém večeru, na nějž si vzpomínám – chronologicky tom pátém v pořadí –, jsem věděl, co se uvnitř domu bude dít, a rok za rokem se pak ani na povaze, ani na vnějších aspektech programu prakticky nic neměnilo. Lidem z velkých rodin je takový obraz možná až

příliš dobře známý na to, aby stál za popis. Možná jej mají dost i celoživotní sirotci. Přesto existují tací, pro něž budou opisy nezvyklých strýčků, přívětivých prarodičů a klasické sešlosti bratranců a sestřenic vždycky neotřelé a příjemné; tací, kdo mají požitek z mnoha generací postav, jimiž jsou zalidněny stránky, tací, jež hřeje dotek jejich papírových těl. Za sebe mohu říci, že právě tito lidé sdílí své vnitřní založení s tetou Elise a nesou v sobě jejího ducha.

Po dobu trvání vánočních shromáždění teta vždycky obsazovala hlavní místnost domu. Tento prostor jsem neznal jinak než jako fantazii výzdoby, halucinatorium ve svátečním odění. Nyní mohu jen doufat, že se mi podaří vyličít některé z jeho hlavních prvků. V první řadě to byla cesmína, čerstvá i umělá, visící ze všeho, z čeho mohla viset: z obrazových rámců, z mořeného dřeva polic se stovkami tretek, a dokonce i ze sametového reliéfního vzorku tapety, v němž se, pokud mi slouží paměť, proplétaly všelijaké kudrlinky a spirály. A ze svítidel u stropu, včetně lustru jemně pocukrovaného miniaturními světelnými řetězy, se snašely celé zahrady jmelí. Obří krb hučel svátečními plameny a před ohništěm praskajícím uhlíky stála ochranná zástěna, po jejichž stranách se vypínaly dva silné mosazné sloupky. A na vrcholku obou byl navlečený maňásek Santy s rozepjatými palčáky, připravený přijmout někoho do svého maličkého, kostnatého objetí.

V koutě hlavní místnosti, vedle okna s výhledem před dům, se ztrácel vypasený jehličnan, skrytý pod všemi myslitelnými druhy závěsných, řetězových nebo blikajících dekorací, vyparáděný bláznivými stužkami pastelových odstínů – saténovými stužkami, láskyplně uvázanými lidskýma rukama. Tytéž ruce se rovněž vyřádily na dárcích pod stromkem, které se rok co rok zdály nacházet, stejně jako všechno ostatní v místnosti, na zcela totožném místě jako předtím, jako by se vůbec nerozbalily dárky z mi-

nulých Vánoc, což ve mně jen posilovalo přízračný dojem jakéhosi rituálu, prováděného stále dokola bez naděje na únik. (V zajetí tohoto pocitu uvěznění jakýmsi zvláštním způsobem setrvávám dodnes.) Můj vlastní dárek se vždycy nacházel v zadní části oné hordy balíčků, téměř u stěny za stromkem. Byl převázaný nafialovělou stuhou a zabalený do bleděmodrého papíru, na němž medvídci v dětských nočních košilkách snili o dalších bleděmodrých dárcích, na nichž místo dalších medvídků snili malí chlapci. Velkou část daného Štědrého večera jsem proseděl u tohoto mého dárku, především proto, že jsem se skrýval před ostatními, než že bych dumal nad tím, co se nachází uvnitř. Pokaždé se jednalo o něco na způsob spodního prádla, pyžama nebo ponožek, nikdy to nebyl žádný nepopsatelný zázrak, jaký jsem si vroucně přál dostat od své nemravně zazobané tety. Nezdálo se, že by bylo někomu vadilo, že sedávám na opačném konci místnosti, daleko od míst, kde se většina ostatních scházela k rozhovorům nebo zpívání koled za doprovodu staříčkových varhan, na něž teta Elise hrávala zády ke svému obecenstvu i ke mně.

„Spííí nebes díííť milostnééé.“

„To bylo velice dobré,“ řekla, aniž se otočila. Zvuk jejího hlasu ve vás jako obvykle vyvolával očekávání, že si každým okamžikem odkašle, aby se zbavila nějaké lepkavé hmoty, která jí ulpívá v hrdle. Místo toho ale vypnula elektrické varhany, po kterémžto signálu se část shromážděných, jako by dostala rozchod, odebírala do jiných částí domu.

„Neslyšeli jsme, že by s námi zpíval Starý Jack,“ pronesla a otočila se, aby přes místnost pohlédla k zamlženému oknu, u něhož jsem byl usazený ve velikém křesle. Při oné příležitosti mi bylo asi dvacet nebo jednadvacet a byl jsem doma na Vánoce ze školy. Vypil jsem nemalé množství tetina svátečního punče a měl jsem sto chutí jí odpovědět: A co na tom, žes neslyšela zpívat Starého Jacka, ty stará sůvo? Ale

místo toho jsem jen hleděl jejím směrem a opilecky si prohlížel její tvář, abych ji vřadil do rodinného památníku své paměti: hlava s pevně sepjatými vlasy (podobnými sčesaným drátům), klidné oči člověka na starém portrétu (někoho dávno mrtvého), zardělé vystouplé lícní kosti (ani ne tak zardělé jako stížené výkvětkem) a výrazné zuby koně, který proti vám zčistajasna vyrazí ve snu. Nebál jsem se, jestli si všechny tyto rysy dokážu v budoucnu vybavit, ačkoliv jsem se zařekl, že toto bude poslední Štědrý večer, kdy si je budu prohlížet. Takže jsem si mohl dovolit zůstatvati toho večera vůči tetiným posměškům naprosto netečný. Buď jak buď, případné následné konfrontaci mezi námi dvěma utnulo tipec několik dalších dětí, které se začaly domáhat některé z tetiných historek. „A tentokrát ať je pravdivá, tetičko. Něco, co se doopravdy stalo.“

„Dobrá,“ odpověděla a dodala: „Možná by se k nám chtěl přijít posadit i Starý Jack.“

„Na to jsem už doopravdy moc starý, děkuju. Navíc vás výborně slyším i od –“

„Takže,“ začala, než jsem stačil dokončit větu, „jen se na okamžik zamyslím. Je jich moc, *nesmírně* moc. Tak tedy, tady jednu máte. Stalo se to dřív, než se kdokoliv z vás narodil, několik zim poté, co jsem se s vaším strýčkem nastěhovala do této čtvrti. Nevím, jestli jste si toho někdy všimli, ale když půjdete ulicí kousek odsud, narazíte na prázdnou parcelu, kde by měl stávat, kde *stával* dům. Uvidíte ji i tamhle z předního ona,“ prohodila a ukázala k oknu vedle mého křesla. Očima jsem sledoval směr jejího prstu a i přes hustou mlhu jsem spatřil prázdnou parcelu z jejího vyprávění.

„Tam kdysi stál nádherný starý dům, mnohem větší, než je tenhle. A v tom domě žil jeden velice starý muž, který nikdy nevycházel ven a který k sobě nikdy nikoho nepozval na návštěvu, alespoň já jsem si tedy nikdy nikoho tako-

vého nevšimla. A když ten starý muž umřel, co si myslíte, že se stalo s tím domem?”

„Zmizel,“ odpověděly některé z dětí ukvapeně.

„Řekla bych, že svým způsobem opravdu zmizel. Ve skutečnosti se stalo to, že přijelo několik chlapíků a ten dům cihlu po cihle rozebralo. Ten starý muž, co v něm bydlel, musel být podle mě velký ničema, když chtěl, aby dům po jeho smrti došel takového konce.“

„Jak víte, že to chtěl?“ přerušil jsem ji ve snaze zvrátit její domněnku.

„A jaké to může mít jiné vysvětlení?“ opáčila teta Elise. „Tak tedy,“ pokračovala, „myslím, že ten starý muž se prostě nedokázal smířit s myšlenkou, že by v domě mohl bydlet a být šťastný někdo jiný, protože on sám šťastný nebyl. Ale možná, opravdu jen možná, nechal svůj dům strhnout z jiného důvodu,“ pronesla teta Elise a poslední slova protáhla, aby zapůsobila patřičně napínavě. Děti, které před ní seděly se zkříženýma nohama, jí najednou visely na rtech a do toho se zdálo, jako by v krbu začala o něco hlasitěji praskat polena.

„Možná že si tento stařík myslel, že když svůj dům zničí, když ho nechá zmizet, vezme si ho s sebou na onen svět. Lidé, kteří velmi dlouhou dobu žijí sami, si často myslí a dělají hodně zvláštní věci,“ zdůraznila, třebaže nepochybují, že vztáhnout tento její poslední výrok na ni samu nezapadlo nikoho jiného než mě. (*Řekni všem, Jacku.*) Teta pokračovala:

„Teď se možná ptáte, co může člověka v souvislosti s tímhle starcem dovést k takovým závěrům? Stalo se s ním a s jeho domem něco divného poté, co oba zmizeli? Nuže, odpověď zní ano, něco se přece jen stalo. A já vám povykládám, co přesně to bylo.“

Jedné noci – ach, děti moje, úplně takové zimní mlžné noci, jakou máme dnes – přesně touhle ulicí začal někdo

přicházet a zastavil se u hranice pozemku s domem, který patřival tomu nyní už mrtvému starému muži. Tímhle člověkem byl mladík, kterého tady nepravidelně už několik let vídala bloumat celá řada lidí. Povím vám, že já sama jsem ho jednou oslovila a zeptala se ho, co má s námi a našimi domy do činění, protože naše domy ho evidentně zajímaly ze všeho nejvíc. No a tento mladý muž se označil za takzvaného starožitníka a řekl, že ho velice zajímají staré věci, zvláště pak staré budovy. A už dlouho projevoval mimořádný zájem i o dům onoho prapodivného starého muže. Mnohokrát se ho ptal, jestli by mu dovolil nahlédnout dovnitř, ale stařík z domu to neustále odmítal. Dům většinu času tonul ve tmě, jako by nikdo nebyl doma, i když někdo doma vždycky byl.

Takže si umíte představit, jaký údiv onen mladý muž zakusil, když té zimní noci nespatriil tmavý dům, kde to vypadá, že nikdo není doma, nýbrž příbytek, z nějž se do mlhy rozlévají jasná vánoční světla. Je možné, že je to dům toho staříka, když je tak krásně nazdobený a tak ve se le nasvícený? Ano, možné to bylo, protože stařík sám stál u okna s poměrně přívětivým výrazem ve tváři. Mladík se tudíž rozhodl, že ještě jednou zkusí štěstí, a třeba se mu konečně podaří do starého domu nahlédnout. Zazvonil a vstupní dveře se před ním zvolna otevřely dokořán. Starý pán nic neřekl, jen ustoupil, aby návštěvník mohl dovnitř. Mladému starožitníkovi se konečně naskýtala možnost prozkoumat do sytosti i vnitřní prostory domu. Cestou, v úzkých chodbách a dávno opuštěných pokojích, stařík v tichosti stál po boku svého hosta a celou dobu se jen usmíval.“

„Neumím si představit, odkud znáte zrovna tuhle část své *pravdivé* historky,“ přerušil jsem ji.

„Teta Elise to *ví*,“ prohlásila jedna moje malá sestřenice, jen aby mě umlčela. A když se na mě teta letmo podívala,

na okamžik mi připadalo, že opravdu ví. Potom pokračovala ve své pravdivé historce:

„Když se mladý návštěvník porozhlédl po celém domě, oba se usadili do měkkých, pohodlných křesel v obývacím pokoji s výhledem na ulici a chvíli se bavili. Ale netrvalo dlouho a hosta začal zvláštním způsobem znepokojovat úsměv na staříkově tváři, ten tichý slabý úsměv. Nakonec náš mladý muž prohlásil, že už musí jít, a pohlédl na hodinky, které vytáhl z kapsy. A jakmile opět vzhlédl..., majitel domu byl pryč. To mladíka samozřejmě vylekalo, vyskočil z křesla a úzkostlivě začal po svém hostiteli pátrat v přilehlých pokojích a chodbách a volal na něho ‚pane, pane‘, protože dosud nezjistil, jak se starý pán jmenuje. A byť se mohl nacházet na celé řadě různých míst, nezdálo se, že by se vyskytoval právě tam, kde po něm mladík pátral. Starožitník se proto nakonec rozhodl, že prostě odejde bez rozloučení, poděkování nebo čehokoliv na ten způsob.“

Ale nedošel ani ke dveřím, když najednou zůstal stát jako opařený kvůli tomu, co zahlédl předním oknem. Venku jako by nebylo už ani vidu po nějaké ulici, kandelábrech nebo chodnicích, ba ani po domech, samozřejmě kromě toho, v němž on sám právě prodléval. Viděl jen mlhu a jakési příšerné odrané siluety, které se v ní bezcílně toulaly. Mladý starožitník slyšel, jak nařikají. Co je zač ten starý dům, kde stojí, a kam ho přenesl? Nevěděl, co má dělat, a tak jen zíral oknem ven. A když v okně uviděl odraz té tváře, hlavou mu problesklo, že se stařík vrátil, opět za ním stojí a usmívá se tím svým tichým úsměvem.

Ale hned nato si tento mladý muž uvědomil, že toto je teď jeho vlastní tvář, a stejně jako ty úděsné, otrhané bytosti ztracené v mlze propukl v pláč.

A od té noci nikdo z těchto končin toho mladíka už nikdy neviděl. Tak co, děti, líbil se vám ten příběh?“

Cítil jsem se unavený a vyčerpaný tak jako dosud nikdy v životě. Sotva jsem měl sílu nebo vůli zvednout se z křesla, do jehož hlubin jsem se zabořil. A jak pomalu jsem se vlekl kolem tváří, které se zdály být kdesi v závratné dálce. Kam jsem měl namířeno? Chtěl jsem se ještě něčeho napít? Toužil jsem po dalším pamlsku ze stolu obloženého vánočními delikatesami? Co mě to volalo pryč z místnosti?

Měl jsem dojem, že neuplynul ani okamžik, ale když jsem procítl, ubíral jsem se zamlženou ulicí. Mlha kolem mě vytvořila neproniknutelné bílé stěny, úzké, nikam nevedoucí chodby a místnosti bez oken. Nedošel jsem příliš daleko, když jsem si uvědomil, že nikam dál už jít nemohu. Shodou okolností jsem však konečně něco uviděl. Zahlédl jsem shluk vánočních světel, jejichž barvy se rozlévají do mlhy. Co však mohly značit, že mi připadaly tak příšerné? Proč mi tento poklidný obraz mlhavého zázraku, který uchvacoval představivost mého dětského já, nyní naháněl takovou hrůzu? Toto nebyly barvy, které jsem kdysi miloval; toto nemohl být onen dům. Přesto jím byl, protože v okně stála jeho majitelka, ale s podívanou na její protáhlou usmívající se tvář se pojilo něco nepatřičného.

Potom jsem se rozpomněl: teta Elise dávno umřela a její dům, jak ustanovila ve své závěti, byl cihlu po cihle rozebrán.

„Strýčku Jacku, prober se,“ naléhaly na mě z těsné blízkosti mladé hlásky, ačkoliv přísně vzato jsem coby jedináček jejich strýček nebyl. Správně řečeno jsem byl pouze po-starší člen rodiny, který zaklimbal v křesle. Byl Štědrý večer a trochu jsem to přehnal s pitím.

„Budeme zpívat koledy, strýčku Jacku,“ říkaly hlásky. Potom odešly.

Odešel jsem i já, jen co jsem si vzal svrchník z ložnice, kde ležel pohřbený ve společném hrobě pod bezpočtem dalších kabátů. Všichni ostatní zpívali za doprovodu drnkajících

kytar. (Líbil se mi jejich kovový hlas, protože ani v nejmenším nepřipomínal hutné hnilobné vibrace varhan, které teta Elise vyluzovala za dávných Štědrých večerů.) Rezignoval jsem na všechny rituály spjaté s odcházením a v tichosti jsem zadními kuchyňskými dveřmi vyklouzl ven.

Odešel jsem z oné vánoční sešlosti, jako kdybych se musel dostavit na jakousi schůzku, dávno domluvenou věc, jejíž význam jsem si ani v nejmenším neuvědomoval, nebo jsem jej zapomněl. Z dávno minulých let si dokážu vybavit spoustu věcí – a to dostatečně snadno, neboť jsem vedl nadmíru poklidnou a osamělou existenci –, ale nedokážu se rozpomenout, co následovalo toho večera. Moje mysl nebyla v nejlepší formě a sen, který se mi zdál o něco dříve, se musel přenést do dalšího snu, jenž se mi zdál, když jsem doma usnul, ačkoliv ani na to si nevzpomínám. Jediné, co si vybavuji, jako by k tomu došlo, když jsem byl stále vzhůru a ještě se neoddával snění, bylo, že stojím přede dveřmi domu, jenž už neexistoval, přede dveřmi, co se otevírají pomalým a těžkým pohybem. Potom se ke mně natáhla ruka a dopadla na mě. Jakou hrůzu jsem ucítil, když jsem uviděl ten velký, širokánský úsměv a uslyšel slova: „Veselé Vánoce, Starý Jacku!“

Ach, jak příjemné bylo vidět tohoto starého bracha, když ke mně konečně přišel. Zestárl, ale ani trochu nevyrostl. A konečně jsem ho měla, i se všemi jeho myšlenkami, všemi těmi pěknými obrazy z jeho mysli. Z mlhy se vynořili ti plačící démoni, ty věčně ztracené duše, a odnesli si jeho tělo. Teď už byl jedním z nich. Ale tu nejlepší část jsem si ponechala, všechny jeho krásné vzpomínky, všechny ty nádherné chvíle, které jsme zažívali – děti, dárky, barvy těch nocí! No a ty jsou teď moje. Pověz nám o těch letech, Starý Jacku, o letech, o která jsem tě teď připravila – o letech, s nimiž si můžu podle libosti hrát, jako dítě s hračkami. Ach, jak příjemné, jak příjemné a nádherné je uvelebit se ve světě, kde je neustále mrtvo tmou a neustále živo světly! A kde bude navždy, až do skonání věků, Štědrý večer.